

**E.O. Cəfərov: Jurnal “Maliyyə və uçot” 02 səh. 11-29, 2011.
 (“Azərbaycan” nəşriyatının mətbəəsində dərc olunub, Bakı – 370146,
Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə.)**

**AZƏRBAYCANDA MÜHASİBAT UÇOTU SAHƏSİNDƏ
İSLAHATLARIN APARILMASI**

E.O.CƏFƏROV,

İqtisad elmləri namizədi, Azərbaycan Respublikası

Maliyyə Nazirliyinin Uçot siyasəti şöbəsinin müdiri

F.Ə.ABDULLAYEVA,

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin

Uçot siyasəti şöbəsinin müdir müavini – sektor müdiri

M.C.MƏMMƏDYAROV,

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin

Uçot siyasəti şöbəsinin aparıcı məsləhətçisi

E-mail: e.cafarov@maliyye.gov.az

Açar sözlər: MHBS, standartla əsasən uçotun aparılması, idarəetmə, maliyyə və vergi uçotunun Azərbaycan təcrübəsi, Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi

***Azərbaycanda Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına cavab
verən mühasibat uçotunun və hesabatlılığının tətbiqinin zəruriliyi.***

Müstəqillik əldə edildikdən sonra 1995-ci ildən başlayaraq respublikamızda bazar münasibətlərinin inkişafı, iqtisadi metodlara əsaslanan müəyyən olunmuş istiqamətlər üzrə dövlət tərəfindən həyata keçirilən milli inkişaf strategiyasının tətbiqi bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verən yeni iqtisadi təfəkkürün formalaşması və iqtisadiyyatımızın ayrı-ayrı sahələrində əsaslı islahatların aparılması ilə nəticələnmişdir.

Belə ki, vergi, gömrük, bank, maliyyə, bələdiyyə, statistika sahələrini və sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq standartlara uyğun olaraq hazırlanmış bir sıra mühüm normativ-hüquqi aktlar qəbul edilmişdir.

Milli inkişaf strategiyasının icrasını təmin edən bu normativ-hüquqi aktların tətbiqi ilə sözü gedən sahələrə investisiya axınının artmasına və həmin sahələrdə mövcud olan iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə olunmasına, habelə bu sahələrin sürətlə inkişaf etdirilməsinə münbit şərait yaradılmışdır.

Bununla yanaşı, bu strategiyanın uğurla davam etdirilməsi nəticəsində kommertiya təşkilatlarının investisiya resurslarına artan tələbatı, həmçinin geniş təhlil aparılması və investisiya obyektlərinin seçimi məqsədi ilə son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə xarici investorların marağında olan bu təşkilatlar haqqında dəqiq və ətraflı maliyyə informasiyalarının əldə edilməsi tələbatı mühasibat uçotunu tənzimləyən qüvvədə olan normativ-hüquqi aktların beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması zərurətini yaratmışdır.

Belə ki, neft-qaz bölməsinin inkişafına böyük həcmdə investisiyaların yönəldilməsi və bu kompleksə daxil olan sahələr üzrə iqtisadiyyatın başqa sahələrlə müqayisədə ÜDM-n artım tempinin daha da yüksək olması hesabına dövlət büdcəsi üzrə gəlirlərin ilbəil artımı əsasən təmin edilmişdir.

Bu strategiyanın uğurla davam etdirilməsi nəticəsində neft-qaz sektorunun inkişafı ilə yanaşı, qeyri-neft sektoru sahələrində də müsbət nəticələr əldə edilmişdir. Belə ki, başqa ölkələrdə fəaliyyət göstərən qeyri-neft sektoruna aid olan müvafiq sahələrdən fərqli olaraq, sözü gedən qurumlarda ÜDM-n artım tempi daha yüksək göstəricilərlə qeyd olunur.

Öz növbəsində, ölkə iqtisadiyyatının hazırkı iqtisadi durumu bir tərəfdən kommertiya təşkilatlarının investisiya resurslarına artan tələbatla,

digər tərəfdən isə geniş təhlil aparılması və investisiya obyektlərinin seçimi üçün bu təşkilatlar haqqında dəqiq və ətraflı informasiyanın alınmasına böyük tələbatları olan investorlar institutunun formalaşması ilə xarakterizə olunur. Bu informasiyanın əldə edilməsi üzrə analoji tələbatların mövcudluğunu son dövrdə Azərbaycana əhəmiyyətli dərəcədə marağı artan xarici investorlar tərəfindən də müşahidə etmək olar.

Bütün bu proseslərin gedişatı, maliyyə informasiyasının vahid qaydada başa düşülməsi, icmallaşdırılması və təqdim edilməsinin əsas və etibarlı mənbəyi kimi qalmaqda olan mühasibat uçotu və maliyyə hesabatları vasitəsilə həyata keçirilir.

Beləliklə, büdcə gəlirlərinin mədaxilinin, büdcə xərclərinin müəyyən olunmuş istiqamətlər üzrə ödəmələrinin maliyyə hesabatlarında şəffaf əks etdirilməsi, milli sahibkarların xarici ölkələrin şirkətləri ilə iqtisadi əlaqələrin qurulması və inkişafı, habelə Azərbaycana cəlb olunmuş xarici kapital axınının artırılması nəticəsində ölkənin daxili bazarında xarici investorların mövqelərinin möhkəmlənməsi obyektiv olaraq vahid mühasibat uçotu qaydalarının və maliyyə hesabatlarının unifikasiyasına, bununla da onların standartlaşdırılmasına dair tələbatlarının yaradılmasına səbəb olmuşdur.

Bunun nəticəsi kimi, mühasibat uçotunu tənzimləyən qüvvədə olan normativ-hüquqi aktların beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması zərurəti meydana çıxmışdır.

Azərbaycanın iqtisadi mənasibətlər sisteminin keçmiş sovet iqtisadi iqtisadi münasibətlər sisteminin əsasında formalaşdığını nəzərə alaraq respublikamızda da Maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarına uyğun olaraq ənənəvi milli mühasibat uçotun sisteminin yenidən qurulması konsepsiyasının zəruriliyi MDB ölkələrində olduğu kimi aşağıdakı oxşar səbəblər və xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunmuşdur:

1. Respublikamızda iqtisadiyyatın keçid dövrünə məxsus qurulmuş yeni mülkiyyət münasibətlərinin və obyektlərinin formalaşdırılması və inkişafını əks etdirən “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 02 sentyabr 2004-cü il tarixdən qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlarında verilmiş bir sıra konseptual anlayışlar 1995-ci ildə qəbul edilmiş «Mühasibat uçotu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu və onun əsasında qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənən müvafiq uçot qaydalarında əks etdirilmədiyindən təşkilatların tərtib etdikləri maliyyə hesabatları beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul edilmirdi.

2. Ənənəvi (milli) mühasibat uçotu və hesabat sistemi inzibati metodlara əsaslandığından təşkilatlar tərəfindən hazırlanmış maliyyə hesabatlarında informasiyanın seçimi və təqdim olunması öncədən müəyyən olunmuş nəticənin əldə olunmasına təsir etdiyi üçün neytral hesab olunmurdu.

3. Ənənəvi (milli) mühasibat uçotu və hesabat sistemində aktivlərin real dəyəri təşkilatların maliyyə vəziyyəti və fəaliyyətinin nəticələrində yalnız ilkin və bərpa dəyəri ilə uçota alındığından fiziki və mənəvi köhnəlməyə məruz qalmış və bu səbəbdən gələcəkdə iqtisadi səmərənin əldə edilməsi üçün yararsız hesab edilən əsas vəsaitlər həmin təşkilatın istehsal potensialının mövcudluğu barədə yanlış təsəvvür yaradırdı və bunun nəticəsi kimi təşkilatın istehsal potensialının səmərəliyinin təhlil edilməsinə dair həmin hesabatların istifadəçiləri tərəfindən düzgün olmayan qərarların verilməsinə şərait yaradırdı.

4. Ənənəvi mühasibat uçotu qaydalarında qanunvericiliklə əsaslandırılmamış və baş vermiş təsərrüfat əməliyyatlarının qeydiyyata və uçota alınması iqtisadi mahiyyətinə və reallığa görə deyil, hüquqi formaya

uyğun olduğu üçün bu əməliyyatlarının müvafiq hesabat dövrlərinə münasib aid olunması təmin edilmirdi.

5. Maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarından fərqli olaraq yuxarıda göstərilən hesabat dövrlərində qüvvədə olan ənənəvi mühasibat uçotu qaydalarına əsasən tərtib edilən maliyyə hesabatlarında istifadəçilər tərəfindən təşkilatın fəaliyyəti və maliyyə nəticələri barədə düzgün iqtisadi qərarın qəbul edilməsi zamanı kapitalda dəyişikliklər, balans hesabatı tarixindən sonra hadisələr, Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, şərti öhdəliklər və şərti aktivlər, ədalətli dəyər və digər zəruri hesab edilən informasiyanın açıqlanması təmin edilmirdi.

6. Ənənəvi (milli) mühasibat uçotu qaydalarına əsasən aktivlərin dəyəri ilkin və bərpa dəyəri ilə qiymətləndirildiyi halda Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının müvafiq müddəalarına uyğun olaraq aktivlərin və öhdəliklərin qiymətləndirilməsi zamanı (tarixi dəyər, cari dəyər, ehtimal olunan satış qiyməti, diskont dəyər və ədalətli dəyər) müxtəlif qiymətləndirmə metodlarından istifadə olunur.

Həmçinin, beynəlxalq standartlar əsasında qəbul olunmuş maliyyə hesabatları elementlərinin mühasibat uçotunda əks etdirilməsi metodikası da ənənəvi (milli) mühasibat uçotu qaydalarına ilə müəyyən edilmiş sözügedən elementlərin tanınması və qeydə alınması metodikasından konseptual baxımdan tamamilə başqa meyar və prinsiplərə əsaslanır.

7. Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın mahiyyətini istifadəçilərə açıqlamaq məqsədilə bu hesabatları hazırlayan mütəxəssislərin Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları barədə əsaslı biliklərə malik olmalı olması mühasib peşəsinin inkişafı və yayılması, habelə nüfuzunun artmasına geniş imkanlar yaradacaqdır.

Söhbət iqtisadiyyatın qloballaşdırılması şəraitində mühasibat uçotunun formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi üzrə yeni təfəkkürün, fəlsəfənin qəbul olunmasını təmin edən müəyyən olunmuş müddətlər üzrə icrası tələb olunan məqsədli proqramlar çərçivəsində mühasibat uçotu və maliyyə hesabatları üzrə beynəlxalq standartları barədə nəzəri və praktiki biliklərinə və bacarıqlarına malik olan ilk növbədə müəllim heyətindən ibarət olan təlimçilərin yetişdirilməsi, habelə müvafiq tədris-metodiki vəsaitlərin hazırlanması və yayılmasından gedir.

Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiqi ilə

bağlı konseptual yanaşmaların formalaşması və inkişafı

Keçmiş sovet məkanı ölkələrində 1995-2003-cü illəri əhatə edən dövrlər ərzində Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi üzrə həyata keçirilmiş kompleks tədbirlər və onların icrası bağlı əldə olunmuş praktiki nəticələrin nəzərdən keçirilməsi bu sahədə toplanmış müsbət təcrübələrdən istifadə etməklə bu standartlara keçidin təmin edilməsi məqsədi ilə Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının müddəalarının ilkin uçotda əks etdirilməsində dair müvafiq mühasibat uçotu qaydalarının hazırlanması və tətbiqi konsepsiyasının yaradılması ilə nəticələnmişdir.

Məhz qeyd olunan problemlərin həll edilməsi baxımından "Azərbaycan Respublikasının 2003-cü il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 26 dekabr tarixli 827 nömrəli Fərmanının 6-cı bəndinin icrasını təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2003-cü il 20 fevral tarixli 29 nömrəli Qərarı ilə "Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarına keçmək məqsədilə Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının 2003-2007-ci illərdə hazırlanması və tətbiqi üzrə Proqram" təsdiq edilmişdir.

Bu Proqramda, göstərilən dövr ərzində Mühəsibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarının ümumi prinsiplərini özündə əks etdirməklə və ya bu standartlarla nizamlanan bütün tələbləri əhatə etməməklə Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının tətbiqini təmin edən normativ və metodoloji bazasının, o cümlədən "Mühəsibat uçotu haqqında" Qanun layihəsinin və mühəsibat uçotunun aparılmasına dair müvafiq Qaydaların, habelə mühəsibat uçotu standartları əsasında iri vergi ödəyiciləri üçün mühəsibat uçotunun avtomatlaşdırılması üzrə proqram tərtibatının və mühəsibat uçotu sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur.

Göstərilən Qərarla təsdiq edilmiş Proqramda mühəsibat uçotu sahəsində islahatların aparılması üzrə dördüncü istiqamət əsasında Rusiya Federasiyasının və Ukraynanın qəbul etdiyi strateji yanaşmaları nəzərə alınmaqla Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının tətbiqi strategiyası müəyyən edilmişdir.

Proqramın icrası ilə bağlı "Gəlirdən çıxılan xərclər haqqında Təlimat"ın layihəsi, habelə "Uçot siyasəti haqqında Əsasnamə"nin layihəsi yenidən hazırlanaraq təsdiq edilmişdir.

Həmçinin bir sıra Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının layihələri, o cümlədən "Büdcə və qeyri-kommersiya təşkilatlarında mühəsibat uçotunun tətbiqinə dair təlimat"ın və "Mühəsibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun yeni layihələri hazırlanmışdır.

"Mühəsibat uçotu haqqında" Qanun layihəsi Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə təqdim edildikdən sonra qeyd olunmuş layihə 2003-cü ilin birinci yarımilliyində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində birinci oxunuşdan keçmişdir.

Eyni zamanda, bu layihəyə dair müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının, xüsusən də Dünya Bankının 16 iyun 2003-cü il, 11 avqust

2003-cü il, 18 noyabr 2003-cü il, 28 yanvar 2004-cü il və 13 aprel 2004-cü il tarixli məktubları ilə təqdim etdiyi irad və təkliflər nəzərə alınmaqla, Maliyyə Nazirliyi tərəfindən “Mühasibat uçotu haqqında” Qanun layihəsi yenidən işlənilərək Milli Məclisə ikinci oxunuşa təqdim edilmiş və 29 iyun 2004-cü ildə qəbul olunmuşdur.

Dünya praktikasında mühasibat uçotu sahəsində islahatların son konseptual yanaşmaları üzrə əldə olunmuş nəticələrin yenidən təhlili zamanı bu islahatların həyata keçirilməsi üçün ikinci istiqamət əsasında Qazağıstan Respublikasının qəbul etdiyi strateji yanaşmaları nəzərə almaqla aparılacaq vahid uçot siyasəti müəyyən edilmişdir.

Başqa sözlə, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 18 iyul 2005-ci il tarixli 139 №-li Qərarı ilə təsdiq edilmiş Proqramla “Mühasibat uçotu haqqında” Qanunun tələblərinə əsasən müəyyən olunmuş uçot siyasətinin əsas istiqamətlərini özündə əks etdirən Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiqi üzrə yeni strategiyanın həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Belə ki, yeni Qanuna əsasən Milli Mühasibat Uçotu Standartları özündə Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları ilə müəyyən olunmuş bütün məsələləri əks etdirməklə hazırlanmalı və qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydalara uyğun olaraq təsdiq edilməlidir.

Burada, bəzi hallar istisna olmaqla beynəlxalq və milli standartlar arasında uyğunluğun tam təmin edilməsi üçün ayrı-ayrılıqda müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının adı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarında olduğu kimi saxlanılmaqla hazırlanması və qəbul olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Respublikada yeni mühasibat uçotu sisteminə keçidin uğurla icrasını təmin etmək məqsədi ilə uçot işçilərinin sözü gedən standartlar haqqında biliklərinin kifayət qədər olmamasını və ənənəvi mühasibat uçotu

sahəsində toplanmış təcrübələrini nəzərə alaraq bəzi hallarda beynəlxalq standartlarla milli standartlar arasında konseptual xarakter daşımayan texniki fərqlərin yaranmasına yol verilmişdir.

Belə ki, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarından fərqli olaraq müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına “Hesablar Planı” və beynəlxalq standartların minimum tələbləri əsasında maliyyə hesabatlarının formaları əlavə olunmuşdur.

Bundan başqa, əlavə olaraq bir neçə Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn: “Maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi” adlı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı əsasında iki Milli Mühasibat Uçotu Standartı (“Maliyyə hesabatlarının təqdimatı üzrə” və “Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat üzrə”), həmçinin “Mənfəət vergisi” adlı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı əsasında iki Milli Mühasibat Uçotu Standartı (“Cari mənfəət vergisi üzrə” və “Təxirə salınmış mənfəət vergisi üzrə”) hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur.

Eyni zamanda, ənənəvi mühasibat uçotunda ədalətli dəyər konsepsiyası olmadığından əlavə olaraq “Ədalətli dəyər üzrə” Milli Mühasibat Uçotu Standartının hazırlanması da nəzərdə tutulmuşdur.

Beləliklə, mühasibat uçotu üzrə islahatların aparılması ilə bağlı əldə olunmuş praktikaya və bu sahədə toplanmış təcrübələrə əsaslanaraq ölkədə bazar iqtisadiyyatının inkişafına, dövlət büdcəsinin gəlir və xərclər üzrə mənbələrinin şəffaf və düzgün müəyyən edilməsinə dövlət tərəfindən yönəldilən vahid uçot siyasəti beynəlxalq tələblərə cavab verən Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiqi üzrə qəbul olunan strategiyanın təkmilləşdirilməsinə və bununla da yeni milli mühasibat uçotu sisteminin yaradılmasına gətirib çıxarmışdır.

Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verən mühasibat uçotu sahəsində aparılan islahatların ilkin nəticələri

Keçmiş sovet məkanı ölkələrindən fərqli olaraq Respublikamızda mühasibat uçotu sahəsində islahatların aparılması obyektiv və subyektiv səbəblərə görə müəyyən gecikmə ilə başlansa da, həmin ölkələrin Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçid praktikası və bununla bağlı toplanmış təcrübələrin öyrənilməsi və təhlil edilməsi nəticəsində bu islahatlar ölkənin vahid uçot siyasətinə uyğun olaraq müəyyən edilmiş milli strategiyanın mərhələlərlə tətbiq edilməsi üzrə həyata keçirilir.

Belə ki, Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası son illər ərzində dövlət tərəfindən həyata keçirilən siyasətin prioritet istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Milli mühasibat uçotu sistemi üzrə beynəlxalq standartlara uyğun olaraq islahatların aparılması isə yuxarıda qeyd olunan siyasətin bir hissəsi kimi dövlət uçot siyasətinin əsasını təşkil edir.

Bu strategiyanın uğurla davam etdirilməsi vahid dövlət uçot siyasətinin tətbiqi, habelə bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun yeni iqtisadi təfəkkürün formalaşması və inkişafı mühasibat uçotu sahəsində əsaslı islahatların aparılması ilə nəticələnmişdir.

Azərbaycanda mühasibat uçotu sahəsində islahatların aparılması aşağıdakı mərhələlərlə nəzərdə tutulur:

1. Beynəlxalq standartlar əsasında maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması üzrə mühasibat uçotu subyektlərinin fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi;

2. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş müddətlərdə mühasibat uçotu subyektləri tərəfindən yeni maliyyə hesabatlarının təqdim olunması üzrə müvafiq normativ-hüquqi aktlarda əks etdirilmiş kompleks tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi;

3. Mühasibat uçotu subyektləri tərəfindən yeni maliyyə hesabatlarının hazırlanması üzrə əsaslı və zəruri biliklərin əldə edilməsi məqsədi ilə fasiləsiz tədris prosesinin, habelə təsdiq olunmuş proqram sənədləri çərçivəsində bu hesabatların keyfiyyətinə və müəyyən olunmuş müddətlərdə təqdim olunmasına daxili və xarici auditin həyata keçirilməsi.

Bu problemlərin həlli ilə bağlı 2004-cü il 02 sentyabr tarixdə “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minmişdir.

Mühasibat uçotunu tənzimləyən sözü gedən qanunvericilik aktında respublikada həyata keçirilən uçot siyasətinin əsas istiqamətləri müəyyən olunmuşdur. Belə ki, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının, İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarının və onların əsasında qəbul olunmuş Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiqinin məqsədləri qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan korporativ və büdcə sektorları üçün maliyyə hesabatlarının bu standartlara uyğun olaraq hazırlanmasından, təşkilatların fəaliyyətinin şəffaflığının və dünya bazarına çıxışının təmin edilməsindən, dövlətin mühasibat uçotu sahəsində idarəetmə vəzifəsinin həyata keçirilməsi və islahatların davamlılığının təmin edilməsi üçün institutsional inkişafın dəstəklənməsindən ibarətdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına (İnternational Public Sector Accounting Standards) uyğun olaraq qəbul olunmuş Milli Mühasibat Uçotu Standartları kiçik sahibkarlıq subyektləri istisna olmaqla kommersioniya təşkilatlarının fəaliyyətini tənzimləyən Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının prinsipləri əsasında hazırlanmasına baxmayaraq, qeyri-kommersioniya təşkilatlarının (büdcə təşkilatlarının, bələdiyyə orqanlarının, büdcədənkənar dövlət fondlarının) uçot siyasətini tənzimlədiyi üçün göstərilən standartlardan konseptual xarakter daşımayan cəhətlərlə fərqlənir.

“Mühasibat uçotu haqqında” Qanuna əsasən kommersiya və qeyri-kommersiya təşkilatları tələb olunan standartların tətbiqini çoxpilləli standartlar sistemi əsasında həyata keçirməlidir.

Belə ki, ictimai əhəmiyyətli qurumlara aid edilən kommersiya təşkilatlarından mövcud olan Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiq edilməsi tələb olunduğu halda, ictimai əhəmiyyətli qurumlar və kiçik sahibkarlıq subyektləri istisna olmaqla kommersiya təşkilatları tərəfindən Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları əsasında hazırlanmış və təsdiq olunmuş Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tətbiq edilməsi tələb olunur.

Bələdiyyə orqanları, büdcə təşkilatları və büdcədən kənar dövlət fondları isə İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları əsasında hazırlanmış Büdcə Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarını tətbiq etməlidir.

Qeyri-hökumət təşkilatları İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarının ümumi prinsipləri əsasında qəbul olunmuş Qeyri-hökumət Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartının tətbiqini həyata keçirməlidir.

Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin illik dövriyyəsinin və işçilərinin orta illik sayının digər kommersiya təşkilatlarından xeyli aşağı olduğunu nəzərə alaraq, xüsusən də bu mühasibat uçotu subyektlərinin fəaliyyəti adətən bir təsisçi tərəfindən idarə edildiyi üçün, onlar mühasibat uçotunu vergi qanunvericiliyi əsasında Maliyyə Nazirliyinin təsdiq etdiyi “Kiçik sahibkarlıq subyektlərində sadələşdirilmiş uçotun aparılması Qaydaları”na uyğun olaraq aparmalıdır.

Qeyd olunan Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasında mühasibat uçotu subyektlərində aidiyyəti üzrə beynəlxalq standartlara və ya onların əsasında qəbul edilmiş milli standartlara uyğun maliyyə hesabatlarının

tətbiqinin təşkili mühasibat uçotu sahəsində dövlət tənzimlənməsini həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına həvalə edilmişdir.

Ölkədə məqsədyönlü dövlət siyasətinin tətbiqi üzrə zəruri və təxirəsalınmaz tədbirlərin icrasının təmin edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 07.02.2005-ci il tarixli “Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Fərmanı ilə mühasibat uçotu sahəsində dövlət tənzimlənməsinin həyata keçirilməsi üzrə səlahiyyətlər Maliyyə Nazirliyinə həvalə edilmişdir.

Mühasibat uçotu sahəsində dövlət tənzimlənməsinin əsas məsələlərindən biri də mühasibat uçotu subyektləri tərəfindən beynəlxalq standartların tələblərinə uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının daha şəffaf və keyfiyyətli təqdim olunması üzrə işin koordinasiya edilməsi məqsədi ilə müvafiq tədbirlərin hazırlanması və onların icrasının təmin edilməsidir.

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi göstərilən Qanunun tələblərinə uyğun olaraq mühasibat uçotu sahəsində dövlət tənzimlənməsinin həyata keçirilməsi üzrə ona həvalə edilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının və İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarının Azərbaycan dilinə tərcüməsini və aidiyyəti beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən bu tərcümələrin rəsmi mətnlər kimi təsdiq olunmasını təşkil etməlidir.

Eyni zamanda, Maliyyə Nazirliyi Milli Mühasibat Uçotu Standartlarını, bu standartların tətbiqi üzrə şərtləri, tövsiyələri və uçot qaydalarını işləyib hazırlayaraq təsdiq etməli və Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarında və İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarında dəyişikliklərin izlənilməsi və bu dəyişikliklərin Milli Mühasibat Uçotunun Standartlarında vaxtlı-vaxtında aparılmasını təmin etməlidir.

Bundan başqa, bu Qanunla Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının hazırlanması və mühəsibat uçotu sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə məsləhətlər vermək məqsədi ilə Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları və İctimai Sektor üçün Mühəsibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları haqqında əsaslı biliklərə malik olan müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarını, kommərsiya və qeyri-kommərsiya təşkilatlarını və mühəsib peşəsini təmsil edən mütəxəssislərdən seçilmiş Mühəsibat Uçotu üzrə Məsləhət Şurasının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Mühəsibat Uçotu üzrə Məsləhət Şurasının rəsmi rəyləri nəzərə alınmaqla Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının müəyyən olunmuş prosedurlar əsasında Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunması da Qanunun müvafiq müddəalarında öz əksini tapmışdır.

Həmçinin, Qanunun müvafiq müddəalarında Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının mərhələlərlə tətbiqi və ya bu standartlar qəbul ediləndəki mövcud olan normativ-hüquqi aktların qüvvədə qalması, habelə təşkilatlar tərəfindən müvafiq standartlara əsasən maliyyə hesabatlarının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının müəyyən olunmuş müddətlərdə təqdim və ya müəyyən olunmuş qaydada tərtib edilmədiyinə görə təqsirkar olan şəxslərin məsuliyyət daşması konsepsiyası verilmişdir.

Qeyd edilən məsuliyyət forması Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının və onların əsasında hazırlanaraq qəbul olunmuş Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının tətbiqi vəziyyəti ilə bağlı keçmiş sovet məkanı ölkələrinin toplanmış praktikasında nəzərə alınmamışdır.

Göründüyü kimi, bu Qanun uzun müddət ərzində Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının, İctimai Sektor üçün Mühəsibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarının və onların əsasında hazırlanaraq qəbul olunmuş Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının tətbiqi

konsepsiyasını özündə kifayət qədər çevikliklə əks etdirən normativ-hüquqi aktdır.

Hazırda, yuxarıda adı çəkilən Qanunun ayrı-ayrı müddələrinin tələblərinə əsasən respublikada mühasibat uçotu subyektlərinin yeni maliyyə hesabatlarının tətbiqi üzrə fəaliyyətini tənzimləyən əsas normativ-hüquqi aktlar paketi demək olar ki, təsdiq olunmuşdur.

Belə ki, Qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada mühasibat uçotu sahəsində Maliyyə Nazirliyinə dövlət tənzimlənməsinin həyata keçirilməsi üzrə verilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində göstərilən islahatların aparılması ilə nəzərdə tutulmuş birinci mərhələdə 37 adda Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartının 2006-cı il buraxılışı üzrə Azərbaycan dilinə tərcüməsi işlərinin təşkili, həmçinin bu tərcümələrin Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının Fondu tərəfindən rəsmi mətnlər kimi təsdiq edilmişdir.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarını tətbiq edən kredit təşkilatları, sığorta şirkətləri, investisiya fondları, qeyri-dövlət (özəl) sosial fondlar, qiymətli kağızları fond birjasında dövriyyədə olan hüquqi şəxslər istisna olmaqla, kommersiya təşkilatlarının ictimai əhəmiyyətli qurumlara aid edilməsi üçün meyar göstəriciləri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci 20 iyun tarixli 108 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən həmin Qərara əsasən illik gəlirin həcmi 30,0 mln. manatla, hesabat ili ərzində işçilərin orta sayı 1200 nəfərlə və balansın yekun məbləği 100,0 mln. manatla müəyyən edilmişdir.

Aparılan hesablamalar nəticəsində bu meyar göstəricilərinin ikisindən yuxarı olan göstəricilərə malik olan 20 kommersiya təşkilatı müəyyən edildikdən sonra 2008-ci il 1 yanvar tarixinə qədər Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunu aparmalı və maliyyə

hesabatlarını təqdim etməli olan ictimai əhəmiyyətli qurumların siyahısı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 18 iyul tarixli 140 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

Son illərdə iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrində aparılmış islahatlarla bağlı iqtisadiyyatın yüksək inkişafını xarakterizə edən göstəricilərin təhlili nəticəsində adı çəkilən meyar göstəriciləri dəyişdirilərək Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 22 aprel 2010-cu il tarixli 72 nömrəli qərarı ilə yenidən təsdiq edilmişdir.

Sözü gedən dəyişikliklərdən sonra meyar göstəriciləri illik gəlirin həcmi 120,0 mln. manat, hesabat ili ərzində işçilərin orta sayı 1500 nəfər və balansın yekun məbləği 300,0 mln. Manat olmaqla müəyyən edilmişdir.

Eyni zamanda, bu meyar göstəricilərinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 16 iyul 2010-cu il tarixli 135 nömrəli qərarı ilə meyar göstəricilərinin ikisindən yuxarı olan göstəricilərə malik olan 22 kommərsiya təşkilatı müəyyən olunmaqla təsdiq edilmişdir.

Bununla yanaşı, qanunvericiliklə qəbul olunmuş Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları əsasında 37 adda Kommərsiya Təşkilatları üçün Milli Mühəsibat Uçotu Standartları və İctimai Sektor üçün Mühəsibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq 24 adda Bütçə Təşkilatları üçün Milli Mühəsibat Uçotu Standartları, habelə Qeyri-hökumət Təşkilatları üçün Milli Mühəsibat Uçotu Standartı hazırlanmış və təsdiq olunmuşdur.

Həmçinin 27 adda Kommərsiya Təşkilatları üçün Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının tətbiqi üzrə Şərhlər və Tövsiyələr hazırlanmış və təsdiq edilmişdir.

Bundan başqa, “Kiçik sahibkarlıq subyektlərində sadələşdirilmiş uçotun aparılması qaydaları”, “Bütçə təşkilatları və bütçədənkənar dövlət fondlarının maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi, hesabat dövrləri və

dərc edilməsi qaydaları”, “Qeyri-hökumət təşkilatının illik maliyyə hesabatının forması, məzmunu və təqdim edilməsi qaydası”, “Kommersiya təşkilatlarının illik maliyyə hesabatlarının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi, hesabat dövrləri və dərc edilməsi qaydaları” və ictimai əhəmiyyətli qurumlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçidi təmin edən “İctimai əhəmiyyətli qurumlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçməsi müddətləri üzrə Nümunəvi Proqram” hazırlanmış və təsdiq olmuşdur.

“Mühasibat uçotu haqqında” Qanuna əsasən yuxarıda göstərilən və təsdiq olunmuş normativ-hüquqi aktların hazırlanması mərhələsində, habelə milli mühasibat uçotu sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə Maliyyə Nazirliyinə məsləhətlər vermək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci 25 avqust tarixli 250 nömrəli qərarı ilə dövlət hakimiyyəti orqanlarının, kommersiya və qeyri-kommersiya təşkilatlarının mütəxəssislərindən ibarət olan “Mühasibat Uçotu üzrə Məsləhət Şurası” və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirinin 2005-ci 21 oktyabr tarixli 20-T nömrəli əmri ilə “Mühasibat Uçotu üzrə Məsləhət Şurası”nın Nizamnaməsi təsdiq edilmişdir.

“Mühasibat uçotu haqqında” Qanunun 16-cı maddəsi ilə bağlı müəyyən edilmiş məsuliyyət konsepsiyasının həyata keçirilməsi məqsədilə “İnzibati Xətalər Məcəlləsinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə” 20 sentyabr 2005-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə qeyd olunan məcəlləyə 247-1 nömrəli maddə əlavə olunmuşdur. Həmin maddəyə əsasən mühasibat uçotu subyektləri tərəfindən maliyyə hesabatlarının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim edilməsi ilə əlaqədar qanunvericiliyin pozulmasına görə təqsirkar

olan hüquqi və vəzifəli şəxslər üçün müvafiq cərimələrin tətbiq olunması nəzərdə tutulmuşdur.

“Mühasibat uçotu haqqında” Qanunun tələblərinə əsasən kiçik sahibkarlıq subyektləri istisna olmaqla kommersiya təşkilatları 01.01.2008-ci il tarixdən mühasibat uçotunu Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına və bu standartlar əsasında hazırlanmış Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq aparmalıdır.

Eyni zamanda, 01.01.2009-cu il tarixdən bələdiyyə orqanları, büdcə təşkilatları, büdcədənəknər dövlət fondları mühasibat uçotunu İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq hazırlanmış müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartları, qeyri-hökumət təşkilatları isə mühasibat uçotunu Qeyri-hökumət Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartı əsasında aparmalıdır.

“Mühasibat uçotu haqqında” Qanuna əsasən illik maliyyə hesabatları üçün hesabat dövrünün yanvar ayının 01-dən dekabr ayının 31-i də daxil olmaqla müəyyən edildiyini nəzərə alaraq, göstərilən maliyyə hesabatları növbəti hesabat dövründə kommersiya təşkilatları tərəfindən 2009-cu ildə, qeyri-kommersiya təşkilatları tərəfindən isə 2010-cu ildə təqdim olunmalıdır.

Kredit təşkilatları, sığorta şirkətləri, investisiya fondları, qeyri-dövlət (özəl) sosial fondlar, qiymətli kağızları fond birjasında dövriyyədə olan hüquqi şəxslər istisna olmaqla ictimai əhəmiyyətli qurumlara aid edilən kommersiya təşkilatlarında Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçidin sürətləndirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci 18 iyul tarixli 140 nömrəli Qərarın 2-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinə ictimai əhəmiyyətli qurumlar üçün 2008-ci il 1 yanvar tarixinə qədər

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçməsi müddətinin müəyyən edilməsi tapşırılmışdır.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi və yayılması ilə bağlı institusional potensialın formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi üzrə məqsədli tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin 2005-ci il 09 sentyabr tarixli İ-100 №-li əmri ilə «İctimai əhəmiyyətli qurumlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçməsi müddətləri üzrə» Nümunəvi Proqram təsdiq edilmişdir.

Həmin Proqram əsasında ictimai əhəmiyyətli qurumların siyahısına daxil olunmuş təşkilatın iş xüsusiyyətinə uyğun olaraq müvafiq Proqramın həyata keçirilməsi müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi ilə razılaşırdıqdan və bu təşkilatın rəhbərinin əmri ilə təsdiq edildikdən sonra tövsiyyə olunmuşdur.

Sözü gedən Proqramın icrası ilə bağlı ictimai əhəmiyyətli qurumlar tərəfindən digər analoji kommərasiya təşkilatları üçün müəyyən olunmuş müddətlərdən daha tez müddətə maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını təmin edən aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilmişdir:

1. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi üzrə işçi qrupunun yaradılması;

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqini təmin edən Proqramda göstərilən hər bir tədbir üzrə müəyyən edilmiş işlərin uğurla və vaxtında təşkili, yerinə yetirilməsi üçün ictimai əhəmiyyətli quruma aid edilən təşkilatın uçot siyasətini həyata keçirən səlahiyyətli mütəxəssislərdən ibarət olan işçi qrupu yaradılmışdır.

Bu qrup vasitəsilə tədbirlərin icra vəziyyəti barədə və onların həyata keçirilməsi nəticəsində yaranmış müvafiq problemlərin aradan qaldırılması

məqsədlə həmin təşkilatın rəhbərliyinə zəruri məlumatlar və hesabatlar təqdim olunmuşdur.

2. İctimai əhəmiyyətli qurumların öz vəsaitləri hesabına müvafiq Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının Azərbaycan dilinə tərcüməsi işlərinin həyata keçirilməsi;

İctimai əhəmiyyətli quruma aid edilən təşkilat tərəfindən, onların öz vəsaitləri hesabına məsləhət xidmətlərini göstərən peşəkar mühasib təşkilatlarının köməyi ilə 2006- il buraxılıçı üzrə Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir.

3. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları haqqında əsaslı biliklərin əldə edilməsi və maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması ilə bağlı konversiyanın tətbiqi üzrə mühasib heyəti üçün müvafiq təlimlərin təşkili;

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi ilə əlaqədar və konversiyanın metodologiyası üzrə ictimai əhəmiyyətli qurumlara aid edilən təşkilatın mühasib heyəti üçün peşəkar mühasib təşkilatını təmsil edən Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları haqqında əsaslı biliklərə malik olan mütəxəssislər tərəfindən müvafiq təlim kursları aparılmışdır.

Göstərilən şirkətlər tərəfindən təlim kurslarının aparılması zamanı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları üzrə tədris materiallarının olmadığını nəzərə alaraq, bu kurslarda Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları haqqında kifayət qədər məlumatların əldə edilməsi məqsədi ilə həmin standartların təhlili üzrə materiallardan geniş istifadə olunmuşdur.

4. Ənənəvi mühasibat uçotu sisteminin təhlili;

İşçi qrupu və dəvət olunmuş peşəkar mühasib təşkilatı tərəfindən ictimai əhəmiyyətli quruma aid edilən təşkilatın fəaliyyəti üzrə ənənəvi mühasibat uçotunun araşdırılması nəticəsində əldə olunmuş materiallara

əsaslanaraq, həmin təşkilatın iş xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi prizmasından mövcud mühasibat uçotu sisteminin təhlili aparılmışdır.

5. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq uçot siyasətinin hazırlanması;

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi üzrə təşkilatın mövcud mühasibat uçotu sistemində dair materiallar təhlil edildikdən sonra əldə olunmuş nəticələr əsasında bu standartlara uyğun olaraq yeni uçot siyasəti işlənmişdir.

Yeni uçot siyasətinin işlənməsi zamanı ilk növbədə maliyyə hesabatları elementlərinin tanınması, qiymətləndirilməsi və uçotda əks etdirilməsi üzrə tələblər müəyyən edilmişdir.

Maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarına uyğun olaraq bu məsələnin həlli istiqamətində əsas və bir və ya bir neçə alternativ yanaşmalardan istifadə edilmişdir. İşçi qrupu mövcud olan bu yanaşmalardan ictimai əhəmiyyətli quruma aid edilən təşkilatın iş xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq ən münasib yanaşmanı seçməklə həmin təşkilatın uçot siyasətində əks etdirmişdir.

6. Qəbul olunmuş uçot siyasətinə uyğun olaraq mühasibat uçotunun işçi hesablar planının hazırlanması;

İctimai əhəmiyyətli quruma aid edilən təşkilat tərəfindən peşəkar mühasib təşkilatının köməyi ilə qəbul edilmiş uçot siyasətinə uyğun olaraq işçi hesablar planı hazırlanmışdır.

Bu işçi hesablar planı kommərsiya təşkilatlarının ayrı-ayrı fəaliyyət növlərinin həyata keçirilməsini əks etdirməklə Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi üçün qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada təsdiq edilən

Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının nümunəvi hesablar planı əsasında işlənmişdir.

Belə ki, təşkilat tərəfindən qəbul olunmuş işçi hesablar planında təşkilatın və onun tabeliyində olan qurumların iş xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla müvafiq hesablardan və subhesablardan istifadə edilmişdir.

Təşkilatlar, onların iş xüsusiyyətlərinə uyğun gəlməyən hesabları və subhesabları nəzərə almamaqla, habelə bəzi subhesabların məzmununu dəqiqləşdirməklə, onları birləşdirməklə və əlavə subhesablar açmaqla nümunəvi hesablar planı əsasında öz işçi hesablar planını təsdiq etmişdir.

7. İşçi hesablar planına uyğun olaraq əsas mühəsibat yazılışlarının hazırlanması;

Yeni işçi hesablar planına uyğun olaraq Hesabdarlıq üzrə Göstərişlərin hazırlanması təmin edilmişdir.

Belə ki, təşkilat tərəfindən, onun tabeliyində olan qurumların da iş xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqini təmin edən maliyyə uçotunun aparılması məqsədilə işçi hesablar planına uyğun olaraq hazırladığı Göstərişlərdə hər bir sintetik hesab və subhesab şərh edildikdən sonra onların digər müvafiq hesablarla müxəbirələşməsinin nümunəvi sxemi verilmişdir.

Bu müxəbirələşmələr təşkilatın həyata keçirdiyi hər hansı təsərrüfat əməliyyatını əks etdirmədiyi halda, təşkilat Maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartları ilə və ya Konseptual Əsasları ilə müəyyən edilmiş prinsiplərə və metodoloji yanaşmalara istinad etməklə həmin müxəbirələşmələrə əlavələr etmişdir.

8. Maliyyə hesabatlarının tərtib olunması üzrə təlimatın hazırlanması;

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının hazırlanması üzrə Təlimat işlənmişdir.

Hesabat dövrü ərzində Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarında təsərrüfat əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üzrə mühasibat uçotunun aparılmasına deyil, onların yekun nəticələrinə, habelə başqa mənbələrdən əldə edilmiş digər məlumatlar əsasında hazırlanmış məhz maliyyə hesabatlarının tərtib və təqdim olunmasına böyük əhəmiyyət verildiyindən ilk növbədə maliyyə hesabatlarında rəhbərliyin mühasibat uçotu obyektlərinə dair fərziyyələrini təsdiq edən maliyyə informasiyası açıqlanmışdır.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının tərtib olunması üzrə Təlimat baş kitabda və digər mühasibat uçotu registrlərində, habelə uçota alınması mümkün olmayan əlavə məlumatların yığılması və icmallaşdırılması üzrə prosedurların təsvir edilməsi yolu ilə həmin hesabatların işlənilməsi qaydası hazırlanmışdır.

9. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının hazırlanması üzrə konversiya prosedurlarının həyata keçirilməsi;

Maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarına uyğun olaraq zəruri hesab edilən sənədlərin və metodiki göstərişlərin hazırlanmasından sonra təşkilat birbaşa konversiya prosedurlarının həyata keçirilməsinə başlamışdır.

Ənənəvi uçot siyasəti əsasında müəyyən olunmuş hesabların və uçot obyektlərinin Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun olaraq bu və ya digər maddələrə aid edilməsi üçün müvafiq təhlillər aparılmışdır.

Maliyyə hesabatlarının hazırlanması üzrə konversiyanın keçirilməsi prosedurları ənənəvi mühasibat uçotu qaydalarına uyğun uçota alınmış aktivlərin, öhdəliklərin, kapitalın, gəlir və xərclərin (maliyyə hesabatlarının

elementlərinin) yenidən təsnifləşdirilməsini və təshih olunmasını təmin edən müvafiq müxabirələşmələrin aparılmasını təmin etmişdir.

Bu elementlərin yenidən təsnifləşdirilməsi üzrə müxabirələşmələrin verilməsi məqsədi ilə ənənəvi uçot siyasəti əsasında müəyyən olunmuş hesablar (subhesablar) bağlanmış və bu hesablarda uçota alınmış qalıqlar qəbul olunmuş yeni hesablar planına uyğun olaraq müvafiq hesablara keçirilmişdir.

Maliyyə hesabatlarının elementlərinin yenidən təsnifləşdirilməsinin aparılması nəticəsində müəyyən olunmuş yeni hesablar planına uyğun olaraq müvafiq hesablarda uçota alınmış qalıqların yekunu bağlanmış köhnə hesablarda əks olunan qalıqların cəminə bərabər olmuşdur.

10. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının ilk dəfə tətbiq edilməsi.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının ilk dəfə tətbiq olunması zamanı maliyyə hesabatlarının elementlərinin yenidən tanınması, yenidən qiymətləndirilməsi və yenidən uçota alınması üzrə prosedurların həyata keçirilməsi nəticəsində yeni uçot siyasəti əsasında müvafiq hesablarda və subhesablarda uçota alınmış qalıqlara müvafiq düzəlişlər etməklə əlavə müxabirələşmələr verilmişdir.

Qeyd edilən işlərin uğurla həyata keçirilməsi ictimai əhəmiyyətli qurumlara aid edilən kommersiya təşkilatları üçün Maliyyə uçotunun avtomatlaşdırılması üzrə müvafiq proqram təminatının hazırlanmasına səbəb olacaqdır.

Göstərilən proqram əsasında ictimai əhəmiyyətli qurumlar tərəfindən Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçidi ilə bağlı islahatların həyata keçirilməsinə başlanılmışdır.

Hazırkı dövrdə islahatların ikinci mərhələsində nəzərdə tutulmuş yeni maliyyə hesabatlarının təqdim olunması üzrə tədbirlər həyata keçirilir.

Qeyd edilən islahatların aparılmasına əməli köməklik göstərilməsi və vaxtında müvafiq tədbirlərin görülməsi üçün monitorinqlərin keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, "Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 19 dekabr tarixli 682 nömrəli Fərmanının 5.10-cu bəndi ilə "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq ictimai əhəmiyyətli qurumların Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçmələri ilə əlaqədar yeni standartların ölkə ərazisində tətbiqi ilə bağlı nəzarətin gücləndirilməsi, bu məqsədlə mütəmadi monitorinqlərin aparılması və digər zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinə tapşırılmışdır.

Həmin tapşırığın icrasını təmin etmək üçün Maliyyə Nazirliyi tərəfindən 2008-ci il 1 yanvar tarixinə qədər Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunu aparmalı və maliyyə hesabatlarını təqdim etməli olan ictimai əhəmiyyətli qurumlarda bu standartların tətbiqi üzrə monitorinqlər aparılmış və bu sahədə əhəmiyyətli dərəcədə xeyli işlərin görülməsinə baxmayaraq, onların ümumilikdə icra vəziyyətinin qənaətbəxş olmaması müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi tərəfindən monitorinqlər aparılan zaman ictimai əhəmiyyətli qurumların Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına keçmələri ilə əlaqədar yeni standartların tələblərinə uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını təmin etmək üçün həmin təşkilatlara müvafiq metodiki göstərişlər və tövsiyələr verilmişdir.

Hazırda yuxarıda göstərilən qanunvericilik aktlarının tələblərinə uyğun olaraq kiçik sahibkarlıq subyektləri istisna olmaqla kommersiya təşkilatları (kredit təşkilatları, sığorta şirkətləri, təbii inhisar subyektləri və digər kommersiya təşkilatları) və qeyri-kommersiya təşkilatları (büdcə təşkilatları, büdcədənəknar dövlət fondları və qeyri-hökumət təşkilatları) müvafiq standartlar əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatlarını təqdim edirlər.

Maliyyə Nazirliyinə təqdim olunmuş həmin hesabatların təhlil edilməsi nəticəsində maliyyə hesabatlarını müəyyən olunmuş müddətlərdə təqdim etməyən və həmin hesabatların təqdim edilməsi zamanı adı çəkilən standartlara uyğun tərtib etməyən təşkilatlara qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada cərimələr tətbiq edilmişdir.

Adı çəkilən standartlara uyğun olaraq Maliyyə Nazirliyinə təqdim edilmiş hesabatların araşdırılması nəticəsində bu sahədə müəyyən edilmiş problemləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- yeni standartlara keçid mərhələsində təşkilatın maliyyə fəaliyyətinin idarəedilməsi üzrə əsaslı struktur dəyişikliklərinin aparılması;

- təşkilatın uçot işçilərinin Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları haqqında əsaslı bilik və bacarıqlarının əldə olunması üzrə məsələlər onun rəhbərliyi tərəfindən daima stimullaşdırılması və müntəzəm olaraq diqqət mərkəzində saxlanması;

- yeni standartlara keçid şəraitində peşəkar mühasib təşkilatlarının və auditor xidmətlərini göstərən təşkilatların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi üzrə sistemin olmaması;

- mühasibat uçotu sahəsində beynəlxalq və milli standartlara əsaslanan maliyyə uçotunun avtomatlaşdırılması üzrə proqram təminatının azlığı və həmin proqram təminatlarında mühasibat uçotu aparılması üzrə

bəzi hallarda konseptual baxımdan bir birinə zidd olan müxtəlif yanaşmaların mövcudluğu;

- mühasibat uçotu üzrə beynəlxalq və milli standartlar əsasında hazırlanan maliyyə hesabatlarının onlayn rejimində alınması üçün müvafiq avtomatlaşdırılmış sistemin mövcud olmaması.

Bununla yanaşı, yeni mühasibat uçotu sisteminin daha sürətli tətbiqi və əhatə dairəsinin genişləndirilməsi istiqamətində aşağıdakı problemləri qeyd etmək lazımdır:

-mühasibat uçotu və audit sahəsində yeni bilik və bacarıqlara malik mütəxəssislərin, o cümlədən bu sahədə müəllim heyətinin kifayət qədər olmaması;

-beynəlxalq və milli mühasibat uçotu standartlarının tədrisi üzrə metodoloji bazanın olmaması və bu səbəbdən dərsliklər və digər tədris vəsaitlərinin lazımı səviyyədə tərtib olunmaması;

-bəzi ali və digər təhsil müəssisələrində başqa iqtisadi fənlərin tədrisi zamanı yeni mühasibat uçotu sisteminin konseptual əsasının nəzərə alınmaması səbəbindən tələbə və şagirdlərə “sovet uçot sisteminə” əsaslanan ənənəvi mühasibat uçotunun tədris olunması.

Göstərilən problemlər aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə aradan qaldırıla bilər:

- mühasibat uçotu üzrə beynəlxalq və milli standartları əsasında mühasibat uçotunun aparılmasına dair yaradılmış normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi;

- mühasibat uçotu sahəsində dövlət tənzimlənməsini həyata keçirən Maliyyə Nazirliyi tərəfindən peşəkar mühasib təşkilatlarının fəaliyyətinin tənzimlənməsi və koordinasiya edilməsi məqsədi ilə müvafiq normativ-hüquqi aktların hazırlanması;

- mühasibat uçotu üzrə beynəlxalq və milli standartları əsasında keyfiyyətli maliyyə hesabatlarını tərtib etmək məqsədi ilə auditin həyata keçirilməsi zamanı yaranacaq problemlərin aradan qaldırılması istiqamətində Maliyyə Nazirliyinin həmin orqanlarla bu sahədə beynəlxalq praktikada toplanmış ən yaxşı təcrübəyə əsaslanan birgə fəaliyyətinin qurulması;

-beynəlxalq tələblərə cavab verən mühasibat uçotu və audit sahəsində konseptual yanaşma əsasında Təhsil Nazirliyi və sahədə fəaliyyət göstərən digər təşkilatları cəlb etməklə vahid təhsil sisteminin yaradılması və müvafiq metodoloji bazanın hazırlanması;

-beynəlxalq və milli standartlara yiyələnən mühasibat uçotu və auditin tədrisi üzrə ixtisaslaşan ali və digər təhsil müəssisələrinin pedaqoji kadrlarının yenidən hazırlanması;

-ali və digər təhsil müəssisələrində təhsil alan tələbə və şagirdlər üçün peşə ixtisasının yenidən təşkil edilməsi, həmçinin mühasibat uçotu üzrə beynəlxalq və milli standartların əsasında tədrisin aparılmasını təmin edən yeni metodoloji bazanı yaratmaqla müvafiq tədris materiallarının (dərslərlərin, metodiki vəsaitlərin) hazırlanması.

Mühasibat uçotu üzrə beynəlxalq standartlara keçidlə əlaqədar, görülməli iri həcmli işlərin əhəmiyyətliliyini, təxirəsalınmazlığını nəzərə alaraq, yuxarıda adı çəkilən və qısa müddət ərzində tələb olunan tədbirlərin icrası Azərbaycan hökuməti və bir sıra beynəlxalq maliyyə qurumları tərəfindən, ölkənin müəyyən etdiyi uçot siyasətinin strategiyasına uyğun olaraq müvafiq texniki yardımların ayrılması ilə həyata keçiriləcəkdir.

Beləliklə, Respublikada iqtisadi islahatların səmərəli həyata keçirilməsini və ölkəyə investisiya axınının ilbəl artımını təmin edən Maliyyə Hesabalarının Beynəlxalq Standartlarının uğurla tətbiqi və yayılması üçün bu sahədə formalaşmış və dünya kapital bazarının

tələblərinə uyğun olaraq qanunvericiliklə müəyyən olunmuş tədbirləri həyata keçirməklə mövcud olan mühasibat uçotu sisteminin global rekonstruksiyası aparılmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Э. Джафаров. Проблемы связанные с переходом на МСФО для предприятий Азербайджана, представляющих общественный интерес. «Международный бухгалтерский учёт» 5(125) –май 2009;
2. Э. Джафаров. Реформирование бухгалтерского учёта в Азербайджане на базе МСФО. «Международный бухгалтерский учёт» 6(114) – 2008;
3. Н.Əсədov, Е.Сəфərov. Kommersiya təşkilatları üçün Milli Mühəsibat Uçotu Standartlarının Konseptual əsasları. İcmal İnformasiya. (Müəllif layihəsi: Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Elmi-Texniki İnformasiya və Texniki-İqtisadi Tədqiqatlar İnstitutu) Bakı-2006;
4. Mühəsibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 29 iyun 2004;
5. «Mühəsibat uçotu haqqında Qanunun tətbiqi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 fevral 2005-ci il tarixli fərmanı;
6. «Büdcə təşkilatları və büdcədən kənar dövlət fondlarının maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi, hesabat dövrləri və dərc edilməsi Qaydaları», 06 noyabr 2009, Əmr № İ-138, AR Maliyyə Nazirliyi.
7. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 25 dekabr 2009-cu il tarixli 201 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Qeyri-hökumət təşkilatının illik maliyyə hesabatının forması, məzmunu və təqdim edilməsi Qaydası”;
8. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 27 may 2010-cu il tarixli 97 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş «Kommersiya təşkilatlarının illik maliyyə hesabatlarının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi, hesabat dövrləri və dərc edilməsi Qaydaları».

Э.О.Джафаров, Ф.А.Абдуллаева, М.Дж.Мамедьяров

Резюме

Реформирования в сфере бухгалтерского учета в Азербайджане

Увеличение потока привлечённого капитала в Азербайджан, укрепление позиции зарубежных инвесторов на внутреннем рынке объективно привело к созданию единых принципов ведения бухгалтерского учёта и подготовке унифицированной финансовой отчётности.

Исходя из этого, возникла необходимость создания нормативно-правовой базы, регулирующей национальную систему бухгалтерского учёта в соответствии с международными стандартами.

В настоящей статье обобщена и исследована неизбежность применения концепции национальной системы бухгалтерского учёта на базе МСФО и МСФООС, а также достигнутые результаты по подготовке и представлению новой финансовой отчётности.

E.O.Jafarov, F.A. Abdullaeva, M.J.Mammadyarov

Summary

Reforming in accounting sphere in Azerbaijan

Growth in foreign capital flow to Azerbaijan, and strengthening of the foreign investors' position in internal markets objectively led to the forming of common principles of conducting accounting and preparation of unified financial statements.

Hence, necessity for creation of legislation base regulating national accounting system in accordance with international standards arose.

In this article was summarized and investigated relevance of application of national accounting system conception on the base of IFRS and IPSAS, as well as achieved outcomes of preparation and submission of new financial reporting.